

UOT-811.512.162

Səhifə:11-16

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2023.2.11>

Mətanət Həmidova
AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,
Tətbiqi dilçilik şöbəsi
metanet.81@mail.ru

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ TEXNİKİ TERMİNOLOGİYANIN TƏŞƏKKÜLÜ

XÜLASƏ

Həyatın fərqli sahələrinə mənsub olan müxtəlif anlayış və məfhumları bildiren xüsusi sözlər cəmiyyətin inkişafı ilə bağlı meydana gəlir. Lakin dilin ilk inkişaf mərhələlərində terminlər hələ sabitləşmədiyi üçün onlar dilin lüğət tərkibindən xüsusi qat təşkil etmirdilər. Bu nöqteyi-nəzərdən terminoloji leksikanın təşəkkülü və formalaşdırılması sabitləşməsi cəmiyyətin inkişaf tarixi ilə əlaqəlidir. Terminoloji sistemin inkişafını izləmək və tədqiq etmək bütövlükdə dilin inkişafını izləməyə imkan verir. Belə ki, müxtəlif xalqların tarixi inkişaf prosesi eyni inkişaf etməmiş və müxtəlif tarixi dövrlərdə müxtəlif inkişaf tempi ilə fərqlənmişlər. Cəmiyyətdə baş verən fasiləsiz dəyişikliklər yeni-yeni terminoloji vahidlərin formalaşmasına gətirib çıxarır, terminoloji sistem də tarixi prosesə uyğun daim zənginləşir. Terminlərin etimologiyasının öyrənilməsi texniki terminlərin daha şüurlu mənimsənilməsinə yardım edir. Genetik nöqteyi-nəzərdən texniki terminlərin analizi zamanı hazır vahidlərin terminologiyaya mənimsənilməsi mənbələrini söz yaradıcılığı vasitəsilə termin yaradıcılığına təkan verən mənbələrdən fərqləndirmək vacibdir.

Açar sözlər: termin, texniki termin, təşəkkül, Azərbaycan dili, klassik ədəbiyyat, Kitabı Dədə-Qorqud.

Giriş: Azərbaycan dilinin şifahi xalq ədəbiyyatı Azərbaycan xalqının tarixi ilə sıx bağlı zəngin mədəniyyət irsidir. Yalnız bədii dilin deyil, elmi dilin də inkişafında şifahi xalq ədəbiyyatının böyük rolu var.

Ə.Dəmirçizadə yazır: “Şifahi dilin ilk və mühüm qolunu təşkil edən folklor dili əsasən iki cür, yəni mənzum və mənsur quruluşda təzahür edən bədii üslubun şaxələri kimi nəzərə çarpsa da burada təkcə bədii üslub vahidləri deyil, bunlarla yanaşı digər üslubların da vahidləri, ilk nümunələri rüşeymləri az-çox işlənmişdir” [5, s.103]. Beləliklə, şifahi ədəbi dildə bədii üslub əsas olsa da, elmi dilin də əsas vahidləri rüşeym halında da olsa işlənmişdir.

“Kitabı Dədə-Qorqud” ensiklopedik abidədir. Terminlərin işlənmə tarixini, elmi dilin inkişafını tədqiq edən zaman “Kitabı Dədə-Qorqud” dastanları mənbə rolunu oynayır. Burada tibbi terminlər, musiqi ilə bağlı anlayışlar, hərbi anlayışlar, geyim adları çox işlənmişdir ki, bunların hər biri bu və ya digər şəkildə dövrün ictimai-etnoqrafik məzmununu əks etdirir. Elmi-tarixi informasiya ilə zəngin olan bu dastanlar terminoloji materiallarla da zəngindir. Əlbəttə, müasir elmi üslubla o dövrün elmi üslubu arasında böyük fərqlər vardır. Bu 1300 illik tarixi təkamül yolunun nəticəsidir.

Bundan sonrakı dövrdə yaranmış elmi üslub nümunələrinin inkişafında ümumşərq meyli üstünlük təşkil edir. Türk elmi təfəkkürü ümumşərq mədəniyyətinə bu mədəniyyəti qəbul edərək daxil olur və bu yolla öz anlayışları ilə də onu zənginləşdirir. Bu dastanda hərbi terminlər daha çox işlənmişdir. Hərbi iş türklərin sənət səviyyəsində idi. Abidədə hərbi terminlərin əsasını milli vahidlər təşkil edir. Düzdür, bir sıra qeyri-türk mənşəli hərbi terminlərə rast gəlinir, lakin bunlar sonradan mətnə əlavə edilmişdir.

T.Səlimov yazır ki, “ümumiyyətlə, dastan o dövrdə (X-XV əsrlər nəzərdə tutulur) Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi, ailə məişəti, mədəni həyatı ilə yanaşı, hərbi iş, qoşunu, habelə silahları öyrənmək baxımından da qiymətli bir mənbədir” [12, s. 79].

“Kitabi Dədə Qorqud”un dilində qoşun və onun bölüklərinin adları, silah və onun hissələrini adları, hərbi geyim adları, hərbi leksika və hərblə bağlı hərəkət anlayışlarını bildiren sözlər sistem şəklində işlənir.

Bu dövrdə fəal şəkildə işlədilən döyüş və savaq prosesini və orada işlədilən alətlərin adlarını bildiren *sapand, cida, gürz, yay, ox, dəyənək, toppuz* kimi anlayışlar artıq arxaikləşmişdir.

N.Həsənzadə “Kitabi-Dədə Qorqudun” terminoloji leksikası namizədlik dissertasiyasında yazır ki, “Səfəvilər dövründə (XVI əsrin əvvəllərindən XVIII əsrin əvvəllərinə qədər) lap elə sonra da inzibati, həmçinin hərbi terminologiya nəinki Azərbaycan dilində, hətta fars dilində də məhz Azərbaycanca olmuşdur. Deməli, XIX əsrə qədər Azərbaycan dilində termin yaradıcılığının əsas mənbəyinin ərəb yaxud fars dilinin olduğunu demək düzgün deyil. Bu faktlarla təsdiq olunur [7, s.34].

Dastanda terminologiyanın sistemli şəkildə inkişaf etməsini şərtləndirən əlamətlər var. Belə ki, burada işlənən bir sıra silah adlarını, musiqi, tibbi, riyazi anlayışların işlənməsi, Azərbaycan türklərinin təsərrüfat həyatının tərkib hissəsini (qaltan, çübbə, pambıq, bez), yemək adları onların məişətini (süd, qaymaq, ayran, qovurma) əks etdirir. “Abidənin terminoloji leksikası ifadə etdiyi sahənin differensiallığı ilə seçilir. Bu da uzun müddətli tarixi inkişafın nəticəsidir. Azərbaycan dilinin terminologiyasının təşəkkülü dilimizin tarixi qədər qədimdir” [7, s.45].

Qədim dastanımız olan “Kitabi-Dədə-Qorqud” dastanında ibtidai texniki biliklər özünü büruzə verir.

Lopa lopa qarlar yağsa yaza qalmaz.

Köhnə pambıq bez olmaz,

Qarı düşməndə dost olmaz [9, s.129].

Böyük iti qılıncı çalmanınca döyüş bitməz [9, s.130].

Əynimdə bərk dəmir donumu saxlayırdım bu gün üçün

Başımda parlaq zirehi saxlayırdım bu gün üçün [9, s.153].

Burması qızıl tunc borular çalındı [9, s.178].

Ağzım dondu buz kimi

Sümüklərim ovuldu duz kimi [9, s.178].

O bağların salxım üzümü olur

O üzümü sıxırlar al şərabi olur

O şərabi içən məst olur [9, s.178].

Dastanı diqqətlə oxuduqda bir sıra texniki elmlərə aid anlayışların, hadisələrin, proseslərin, alətlərin adlarına, onlar haqqında ibtidai məlumatlara rast gəlmək olar. Bu da oğuz tayfalarının ilkin texniki təsəvvürlərindən xəbər verir. Eyni zamanda dastan bu ilkin anlayışları qeyd edir. Yurdumuzun tarix salnaməsi olan “Kitabi-Dədə-Qorqud” dastanında xalqımızın həyat tərzini əks olunub. Dastandan aydın görünür ki, oğuzlarda əkinçilik, maldarlıq, hərbi, sənətkarlıq və digər sahələr yüksək inkişaf edib. Onların su dəyirmanı olub, bağçılıq, üzümçülük, şərəbçilik da inkişaf etmişdi. Oğuzların qızıl pulları – altın axçaları da vardı.

“Məclislərdə min yerdə ipək xalçalar döşəyərtilər” [9, s.131].

İnşaat sənayesinin yüksək templərlə inkişaf etməsinə, müasir mexanizm və yol-inşaat maşınlarının yaranmasına baxmayaraq, bəzi orta əsr inşaat alətləri və müvafiq olaraq onları ifadə edən terminlər hələ də işləkliyini itirməmişdir: *bel, ling, rəndə, xərək, su tərəzisi, gil, şaqul, balta, çəkiç, günyə, ahəng* və s.

Tədqiq etdiyimiz bu sahənin bir sıra terminləri klassik Azərbaycan poeziyasında öz əksini tapıb. Yazılı klassik ədəbiyyat nümunələrində daha ətraflı texniki anlayışların və onların yazılı ədəbiyyatda qeydinə rast gəlmək olar. Dahi Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, İmadəddin Nəsiminin və d. əsərlərini bu sıraya daxil etmək olar. Ayrılıqda onların hər birinin yaradıcılığında ilkin texniki anlayışların və terminlərin tədqiqatı ayrıca böyük elmi araşdırmanın obyektinə ola bilər. Odur ki, biz onlardan bir neçəsinin üzərində dayanacağıq, onlardan nümunələr göstərəcəyik.

“Sürmə çəkən nəsimdir nərgizin gözlərinə

Mis iksirlə dönübdür kimyəgərin zərinə” [10, s.37].

“Təbiətin gümüşünü əridərək əzabla

Qızıla döndərəsən onu gərək əzabla” [10, s.41].

“*Civətək* qaynasa da daim yağı beyninin

Sincab rəngli fındıqla var donmağı beyninin” [10, s.43].

“Fərhad külüng çaldı, daş quma döndü

Dağlar zərbəsindən bir muma döndü

Külüngü qart daşı hey yara-yara

Daşların bağrında açırdır yara” [10, s.76].

“Biri zəhər düzəltdi, beyni-başı yandıran

Üfunəti, qoxusu qara daşı yandıran

Verib dedi: “Nuş eylə, nəşə verən meydi bu

Zəhər deyil, şərbətdən daha şirin şeydi bu”

Şirürəkli bildi ki, qoyub meyə ağını

Çimmək üçün qaynatdı nuşgiyanı əlüstü

Tiryək kəsdi zəhəri, hər ziyanı əlüstü [10, s.47].

“Gəmi lövbər üçün bir yer ararsa

Qurğuşundur yaxşı bir ahənrüba” [8, s.174].

“Od içindən dəmirle zər götürən şah olar?” [10, s.54].

XV əsrin ortalarında Azərbaycanda Ağqoyunlu, Qaraqoyunlu, Şirvanşahlar kimi dövlətlər arasında davam edən toqquşmalarda Azərbaycanda vahid dövlət – Səfəvi dövləti yarandı. I Şah İsmayıl Xətəinin hakimiyyəti dövründə Azərbaycan dilinin nüfuzu artdı, rəsmi fars dili ilə yanaşı, türk dili də saray dili statusuna qalxdı. Sarayda yaşayan Azərbaycan şairləri ana dilində yazıb yaradır, ədəbi məclislər keçirirdilər. Bundan əlavə orta əsr fərmanlarında bir çox türk (Azərbaycan) mənşəli vergi və hərbi istilahlar, rütbə adları – *onbaşı, darğa, basmaçı (çap edən), eşik ağası, qapıçıbaşı, qonulqa, yasavul, topçubaşı* və s. [3, s.24].

Xətəinin əsərlərində bir çox elmi anlayışları ifadə edən terminlərə rast gəlirik. Məsələn: *Burci-keyvan, qövsi-qüzeh, çar ənasir, səyyar şüası* və s. onun yaradıcılığında işlənən termin-söz birləşmələrində III növ təyini söz birləşmələrinin birinci tərəfində ziyəlik hal şəkilçisi işlədilmir və II növ kimi çıxış edir. Məsələn: *Səyyarə şüası nəqşə düşdü*.

Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında M.Fizulinin də rolu böyükdür. Onun dövründə Azərbaycan dili elm dili kimi formalaşmışdır. Fizuli isə “elmsiz şəri əsası yox divar, əsassız divar isə qayə-də bietibar” saymış və alim və filosofların hikmətlərindən “mirayələr mürəttib qalmışdır” [2, s.81]. O öz dövrünün həm şairi, həm də alimi idi. Onun yaradıcılığında hərbi terminlər də poetik şəkildə işlənmişdir. Məsələn:

“*Oxa* peykan tikilir qəmzən üçün peyvəstə

Toxunar mənə *oxu* qaşın ucundan *yayə*” yaxud

“Görməsən də sülhə anda istiqbal

Hərb ilən onu sərnigin edəyin”

Fizuli *tüfəng, zireh, qalxan, gürz, qılinc, nizə, cəng, savaşı* kimi hərbi terminlər, *kövkab, naqil, sabuti-səyyar, sitarə, bürc, sərteyn* kimi astronomiya və riyaziyyata dair xeyli terminlər işlətməmişdir. O türk mənşəli terminlərlə yanaşı ərəb və fars mənşəli terminlər də işlətməmişdir.

Ə.Dəmirçizadə yazır ki, “Fizulinin əsərlərində işlənmiş bəzi sözlərin anlaşılmaz olmasının nə onun dilinin bir qədər qəliz olmasının səbəbi ərəb və fars sözlərinin varlığı və çoxluğunda deyil, bəlkə də onun dövrü ilə bizim dövrümüz arasındakı ictimai, siyasi, mədəni fərqlərlə əlaqədar olaraq dilimizin lüğət tərkibindəki əmələ gələn dəyişikliklərdəndir” [5, s.193].

Şükrulla Şirvaninin “Riyazül-ülum”, Məhəmməd Tağı Qaraqoyunlunun “Fərhang-i-türki”, “Kitabi Ruznamə”, Yusif Şirvaninin “Tibbnamə” və s. kimi əsərlər elmi dilin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır.

N.Cəfərov yazır: “XVI əsrdən etibarən Azərbaycan ədəbi dili milli əsaslar üzərində yenidən qurulmağa başlayır – bu proses elmi üslubun strukturuna da təsir edir və hər şeydən öncə, terminologiyaya keyfiyyət dəyişməsi XVIII əsrə məxsus mənbələrdə bilavasitə təsdiq olunur” [4, s.145].

Birinci dövrün axırlarına yaxın Azərbaycan dilində termin yaradıcılığında bir mənbə kimi istifadə etmək meyli artmışdır. Milli dil XVII əsrin II yarısından tədricən aparıcı mövqeyə keçməyə başladı. Bu da milli əsaslarla ədəbi dilin inkişaf prosesinin təbii nəticəsidir.

XIX əsr Azərbaycan xalqı bədii, elmi və estetik fikrinin xüsusi inkişaf yoluna qədəm qoyması, ədəbi dildə yeni üslub qollarının meydana çıxması, uzun əsrlər boyu sabitləşmiş ənənəvi üslublara və bütövlükdə funksional diferensiasiyasının yeni bir istiqamət alması üçün şərait yaratdı [6, s.57].

XIX əsrin əvvəllərindən ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafı ilə əlaqədar olaraq elm sahələrinin inkişaf dairəsi getdikcə artırdı. Hələ XVII-XVIII əsrlərdən başlayan normallaşma prosesi XIX əsrdə daha da sürətlənmiş, sahələr üzrə elmi biliklər inkişaf etməyə başlamışdır. Azərbaycan ədəbi dilində terminlərin yaranma mənbələri artmış, ərəb və fars dilləri ilə yanaşı Azərbaycan, rus və Qərbi Avropa dilləri də mənbələr sırasına daxil olmuşdur.

Bu dövr terminlərin inkişaf yolunu tədqiq etdikdə A.Bakıxanovun elmi irsini qeyd etmək lazımdır. Onun ərəb və fars dillərində yazmış olduğu “Əsrarül-mələküt” (Kainatın sirləri) adlı əsəri astronomiya, fizika elminin inkişaf tarixi nöqtəyi-nəzərdən xeyli qiymətlidir. O ərəb və fars dillərini bildiyi üçün bu dillərdə yazılmış zəngin ədəbiyyatla tanış olmaq imkanına malik idi. A.Bakıxanov bir sıra fizika, astronomiya, din terminlərinin izahını vermişdir ki, bu da Azərbaycan dilşünaslıq tarixində izahlı terminlər lüğəti yaratma sahəsində bir təşəbbüs kimi qiymətləndirmək mümkündür.

Bu dövrün ikinci böyük alimi M.F.Axundov olub. O elmi-tənqidi əsərlər yazarkən anlayışların ifadəsi üçün uyğun terminin olmaması yaxud azlığı problemi ilə üzləşmiş və Azərbaycan ictimai fikir tarixində ilk dəfə terminologiya məsələsi ilə daha ardıcıl məşğul olaraq bu sahəyə dair bir sıra nəzəri fikirlər irəli sürmüşdür. M.F.Axundov dəqiq elmlərin terminologiyasının yaradılmasının zəruri hesab edirdi. 1872-ci ildə Mirzə Yusif xana yazırdı ki, “Onların mədəniyyət aləmində geridə qalmasının səbəbi ancaq elmləri və sənətləri öyrənmək vasitəsinin yoxluğu... Biz tibb, fizika, riyaziyyat, məişət elmi və digər elmləri və sənətləri necə öyrənmə bilirik? Bir halda ki, belə elmlər əvvəllər də bizim aramızda olmamışdır, bizim əlifba ilə Avropalıların işlədikləri yeni istilahları oxumaq çətindir. Bizim işlətdiyimiz üç dildən birində olan kitablarda bu elmi istilahlər yoxdur, biz isə bu kitabları Avropa dillərindən ərəb, fars və ya türk dilinə tərcümə edərkən bu istilahları olduğu kimi saxlamağa məcburuq” [1, s.317].

O dövrdə “elm” anlayışı özü aydın deyildi. M.F.Axundov bu anlayışı izah edir və elmi istilah dedikdə fizika, riyaziyyat, astronomiya kimi elmlərin anlayışlarını nəzərdə tutur. Alim Azərbaycan dilində terminlərin yaradılması üçün əsas mənbə Azərbaycan dilinin lüğət tərkibini götürürdü. Lakin ehtiyac olduqda alınma istilahlardan zəruriliyini də vurğulayırdı. O terminologiyanın inkişafının 3 əsas istiqamətini göstərirdi:

1. Ana dilinin imkanlarından istifadə etmək.
2. Ehtiyac olmadan ərəb-fars sözlərinin işlədilməməsi.
3. Rus dili ilə sıx əlaqənin yaradılması.

Bu nöqtəyi-nəzərdən S.Sadıqova M.F.Axundovun yaradıcılığında istifadə olunan terminləri 3 əsas qrupa ayırır:

1. Azərbaycan dilinin öz sözlərindən yaxud Azərbaycan dilində vətəndaşlıq hüququ qazanmış ərəb və fars mənşəli sözlərdən ibarət olan terminlər: *yüzbaşı, mühəndislik məktəbi, buxar gəmisini* və s.

2. Ərəb və fars izafətlərindən ibarət terminlər: *qüvvəyi-cazibə, sərdari-ləşkər, qüvvəyi-maqnətiyyə*. Belə terminlər qəliz olduğu üçün dilimizdə yaşaya bilməmişlər.

3. Komponentləri Azərbaycan sözləri yaxud vətəndaşlıq hüququ qazanmış ərəb-fars sözlərindən və rus-Avropa sözlərindən ibarət terminlər: *elektriçestva qanunu, induksiya cərəyanı, general rütbəsi* və s. [11, s.128].

M.F.Axundovun əsərlərində fəlsəfə, hüquq, siyasi, hərbi, fiziki, riyazi, tarix, dini, ədəbi-filoloji, kimya terminləri işlənmişdir. İlk dəfə Axundov tərəfindən irəli sürülmüş terminlərin bir çoxu indi də dilimizdə istifadə olunur. Məsələn: *şüa, atom, induksiya, deduksiya* və s. Mütəəkkir hesab edirdi ki, xalqın tərəqqisi üçün fizika elmi əsasdır və elmləri inkişaf etdirmək üçün elmi anlayışların və terminologiyanın yaradılması əsasdır.

Bu dövrdə Azərbaycan terminologiyasının inkişafı haqqında dolğun təsəvvür almaq üçün dövrü mətbuatın bu məsələyə münasibətini qiymətləndirmək lazımdır.

Azərbaycan dövrü mətbuatının bünövrəsi hesab edilən “Əkinçi” qəzetində H.Zərdabi elmin, texnikanın müxtəlif sahələrinə aid yazılar dərc edirdi. Bu zaman da ayrı-ayrı anlayışların ifadəsi problemi üzə çıxırdı. Publisist terminlərin yaradılmasını zəruri hesab edirdi. Bu zaman alınmaların, xüsusilə də rus və Qərbi Avropa dillərindən alınmaların zərərli olmadığı qənaətinə gəlmişdi. O xalq içində işlənən terminləri toplayıb sistemləşdirmiş və elmi əsərlərində onlardan istifadə etmişdir.

S.Sadiqova H.Zərdabının işlətdiyi terminləri aşağıdakı qruplara bölür:

1. tibbi terminlər: *göz bülluru, bel sümüyü, öd kisəsi*
2. kənd təsərrüfatı və sənaye terminləri: *alaq otu, qızıl mədəni, neft zavodları, at malı* və s.
3. təbiət terminləri: *meteorologiya elmi, əhəng daşı, üzvi maddə, bitki aləmi*
4. ictimai-siyasi, iqtisadi terminlər: *gömrük xərçi, ticarət bileti, xırda ticarət* və s.
5. coğrafiya və astronomiya terminləri: *ay fazası, göy cisimləri, yer qabığı*
6. elm adları: *fizika elmi, kimya elmi, matematika elmi, həndəsə elmi* və s. [11, s.198].

H.Zərdabi başqa dillərə məxsus terminlərə Azərbaycan dilində qarşılıq yaratmağa çalışmışdır. Məsələn: *truba-dəmir novça, silos-turş yem, termometr-dərəcəbildirən*.

İkinci mühüm dövrü mətbuat “Kəşkül” qəzeti olmuşdur. Onun səhifələrində sənaye, iqtisadiyyat, ticarət, elm, texnika, nəqliyyat və tipoqrafiyaya aid xeyli termin-söz birləşmələrinə rast gəlinir. Məsələn: *minoqraf dəzgahı, manifaktura malı, buxar gəməsi, ipək cəmiyyəti* və s.

Dövrün qabaqcıl alim-mütəfəkkirlərinin, xüsusən də M.F.Axundovun, həmçinin “Əkinçi” və “Kəşkül” müəlliflərinin səyi ilə terminoloji baza yenilənməyə, zənginləşməyə başlayır. XVIII əsrdəki bir lüğət vahidi kimi işlənən adı sözlər (*millət, dünya, yer, göy*) XIX əsrdə elmi, ictimai-siyasi bir termin kimi işlənməyə başlanmışdır.

Əgər XIX əsrə qədər ərəb, fars dilləri başlıca terminoloji mənbə hesab olunurdusa, rus-Avropa terminləri zəif mənbə idilər. XIX əsrin ortalarında Azərbaycan dilinin lüğət tərkibi əsas terminoloji mənbəyə çevrilir. Dilin daxili imkanları hesabına termin yaradıcılığı XIX əsrin 40-cı illərindən daha da inkişaf edir və əsrin sonlarına doğru artıq sistem şəklinə düşür.

XIX əsrin ortalarından Qərbi Avropa dillərindən, həmçinin ingilis dilindən rus dilinin vasitəsi ilə dilimizə texniki leksemlər gəlir. XX əsrin əvvəllərində ingilis sənaye terminologiyası rus dilinin vasitəsilə dilimizə daxil olur. Bu alınma sözlər kifayət qədər tez adaptasiya olunur, çünki gündəlik həyatda lazım olan reallıqları bildirirdilər. Məsələn: *kerotin, kauçuk, vazelin* və s. Bu adların fonetik və qrafik adaptasiyası kifayət qədər inkişaf etməyib.

Nəticə. Beləliklə, Azərbaycan dilində texniki terminologiyanın təşəkkül tarixi qədimdir. Texniki terminologiyanın sistemli şəkildə inkişaf etməsini şərtləndirən terminlər bədii və elmi əsərlərdə öz əksini tapmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov M.F. Əsərləri: [3 cildə] / M.F.Axundov. - c.3. -Bakı: Maarif, -1955. -s.319
2. Azərbaycan ədəbi dili tarixi: (sovet dövrü) -Bakı: -1982. -252 s.
3. Cavadova M. Şah İsmayıl Xətəinin leksikası / M. Cavadova M. -Bakı: Elm, -1977. -215 s.
4. Cəfərov N. XVIII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin terminoloji leksikası / N.Cəfərov. -Bakı: APİ nəşri, -1988.
5. Dəmirçizadə Ə. M. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. I hissə / Ə.M.Dəmirçizadə. -Bakı: Maarif, -1979. -268 s
6. Ədilov V.Z. XIX əsr Azərbaycan ədəbi dilində tibb terminləri // Azərb. SSR EA Xəbərləri, Ədəbiyyat, dil, incəsənət seriyası, -1977. №1
7. Həsənzadə N. “Kitabi-Dədə Qorqudun” terminoloji leksikası: / filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dis. / -Bakı, 1992.
8. Xaqani Ş. Seçilmiş əsərləri / Ş. Xaqani. Azərb.SSR Elmlər Akademiyası kitabxanası. - Bakı, -1956.

9. Kitabi Dədə Qorqud dastanı, -Bakı: Yazıçı, -1988.
10. Nizami G. Poemalar / G.Nizami. –Bakı: Maarif, -1985.
11. Sadıqova, S.A. Azərbaycan dilində terminologiyanın təşəkkülü və inkişafı / S.A.Sadıqova. -Bakı: Elm, -2005. -378 s.
12. Səlimov T. “Kitabi Dədə Qorqud” da qoşun və silah adları haqqında // -Bakı: Azərb. EA-nın Məruzələri, -1979. № 3.

Гамидова Матанат

*Становление технической терминологии
в азербайджанском языке*

Резюме

Специальные слова, обозначающие разные понятия, относящиеся к разным областям жизни, появляются в связи с развитием общества. Однако на первых этапах развития языка термины еще не закрепились, поэтому не образовывали особого пласта лексики языка. С этой точки зрения формирование и стабилизация терминологической лексики связано с историей развития общества. Прослеживание и изучение развития терминологической системы позволяет проследить развитие языка в целом. Таким образом, процесс исторического развития у разных народов развивался неодинаково и в разные исторические периоды они различались разными темпами развития. Постоянные изменения в обществе приводят к образованию новых терминологических единиц, а терминологическая система постоянно обогащается согласно историческому процессу. Изучение этимологии терминов помогает более осознанно осваивать технические термины. При анализе технических терминов с генетической точки зрения важно отличать источники усвоения готовых единиц в терминологию от источников, стимулирующих терминотворчество посредством словотворчества.

Ключевые слова: термин, технический термин, становление, Азербайджанский язык, классическая литература, *Китаби Деде-Коркут*.

Hamidova Matanat

The formation of technic terminology Azerbaijani language

Summary

Special words denoting different concepts related to different areas of life appear in connection with the development of society. However, at the first stages of language development, the terms had not yet been fixed, and therefore did not form a special layer of the language's vocabulary. From this point of view, the formation and stabilization of terminological vocabulary is related with the history of the development of society. Tracing and studying the development of a terminological system allows us to trace the development of the language as a whole. Thus, the process of historical development among different peoples developed differently and in different historical periods they differed in different rates of development. Constant changes in society lead to the formation of new terminological units, and the terminological system is constantly enriched according to the historical process. Studying the etymology of terms helps you become more aware of technical terms. When analyzing technical terms from a genetic point of view, it is important to distinguish the sources of assimilation of ready-made units into terminology from the sources that stimulate term creation through word creation.

Key words: term, technic term, forming, Azerbaijan language, classic literature, *Kitabi Dede-Gorgud*.

Çapa tövsiyə edən:

*AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tətbiqi
Dilçilik şöbəsi*

Rəyçilər:

*professor İsmayıl Məmmədli
dosent Fizuli Mustafayev*